

بررسی باستان‌شناسی محوطه‌های اسلامی بخش مرکزی شازند

فاطمه مهدیکhani (نویسندهٔ مسئول)

دانشجوی دکتری باستان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ابهر، ایران. fatemeh.mehdikhani64@gmail.com

(تاریخ دریافت ۱۴۰۲/۰۹/۱۵ تاریخ پذیرش ۱۴۰۲/۱۲/۰۲)

چکیده

شهرستان شازند در غرب و جنوب غربی استان مرکزی و در حاشیه شرقی زاگرس واقع شده‌اند. از نظر فراوانی و پراکندگی محوطه‌ها و بقایای مربوط به دوره باستان‌شناسی دارای اهمیت ویژه‌ای هستند. منطقه مورد مطالعه در ۱۹ کیلومتری بخش شرقی زاگرس مرکزی به حساب می‌آید و سیمای محیطی آن شامل دره‌ها، دشت‌های میان‌کوهی و کوهستانی با مساحت ۲۶۴۵ کیلومتر مربع است. یکی از معدود مناطق در ایران است که بسیاری از ویژگی‌های جوامع حکومتی رادر خود بروز داده است. در نتیجه بررسی باستان‌شناختی و براساس داده‌های سطحی در مجموع ۲۵۴ اثر و مکان باستانی از پارینه‌سنگی تا دوران اسلامی متأخر در این منطقه شناسایی شده است و نتایج بدست آمده از بررسی‌های باستان‌شناختی به افزایش استقرارهای اسلامی و نیز شیوه‌های گوناگون معیشتی آنها اشاره دارد که با کاوش در محوطه‌های کلیدی می‌توان مدارک بسیار مهمی را برای بازسازی معیشت اقتصادی و شیوه زندگی ساکنان آنها بدست آورد نوشته حاضر به صورت مقدماتی به معرفی بعضی از این استقرارگاه‌ها در دشت شازند می‌پردازد. روش پژوهش در این مقاله به صورت میدانی، شامل بررسی سیستماتیک منطقه مورد مطالعه در نمونه‌برداری مواد فرهنگی، همچنین در مطالعات کتابخانه‌ای استفاده از گزارش‌ها، کتب و مقالات منتشر شده در زمینه استقرارهای دوران اسلامی است.

واژگان کلیدی: دوران اسلامی، شازند، بافت استقرار، جوامع ساده، جوامع مرکب.

مقدمه

شهرستان شازند دارای ۵ شهر به نام‌های شازند، مهاجران، آستانه، توره، هندودر و دارای سه بخش مرکزی، زالیان و سریند می‌باشد. از شمال و شرق با شهرستان اراک، از جنوب شرقی با شهرستان خمین، از جنوب با شهرستان الیگودرز و از جنوب شرقی با شهرستان بروجرد از استان لرستان و از طرف غرب با شهرستان ملایر از استان همدان همسایه می‌باشد. از شهرستان‌های تابع استان مرکزی و در جنوب غربی این استان واقع شده است (رهنمایی، ۱۳۶۹: ۲). شهر شازند در ۳۷ کیلومتری جنوب غربی اراک و در عرض جغرافیایی ۳۳ درجه و ۵۴ دقیقه عرض شمالی و ۴۶ درجه و ۲۷ دقیقه طول شرقی با ارتفاع ۲۰۰۰ متر از سطح دریا واقع شده است. مساحت این شهر ۴۱۱ هکتار می‌باشد و با مرکز استان (اراک)، ۳۳ کیلومتر فاصله دارد (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۷۲: ۱). استان مرکزی در زاویه برخورد دو رشته کوه البرز و زاگرس واقع شده است. ناهمواریهای این استان را قسمتهایی از کوه‌های مرکزی و پیشکوه‌های داخلی زاگرس تشکیل می‌دهد. پست‌ترین نقطه استان در دشتی در جنوب ساوه در منطقه مسیله (با ۹۵۰ متر ارتفاع) و بلندترین نقطه آن قله شهباز (با ۳۳۸۸ متر ارتفاع) در رشته کوه‌های راسوند قرار دارد. دشت‌ها و نواحی عمده کشاورزی استان مرکزی شامل دشت ساوه، دشت زرنند، دشت اراک و فراهان، دشت شازند و دشت شرا (اراضی اطراف قره‌چای در غرب منطقه) می‌باشند. مهم‌ترین ارتفاعات شمال استان از کوه‌های

زرنند به سمت غرب تا کوه‌های اینچه‌قاره که بلندترین قله این قسمت است در بخش خرقان ساوه امتداد می‌یابد. بلندترین قله این ارتفاعات در بخش زرنند ساوه، به نام کوه قلیچ است. در قسمت غرب استان، دو رشته کوه در دو سمت رود قره‌چایاز جنوب به شمال امتداد می‌یابد. رشته غربی قره‌چای به ارتفاعات الوند در همدان می‌پیوندد و رشته شرقی آن به تدریج ارتفاع خود را از دست داده و به کوه‌های وفس متصل می‌شود. از ارتفاعات مهم قسمت شرقی، قله بزکش، باباحاضر و قله مودر در غرب شهر اراک را می‌توان نام برد. جنوب استان را کوه‌های مرتفعی در بر می‌گیرد که مهم‌ترین آنها در جنوب غربی رشته کوه‌های راسوند و سفیدخانی است و بلندترین قله در کوه‌های راسوند قله شهباز است. امتداد این رشته کوه‌ها به طرف جنوب شرقی، به کوه‌های الوند لکان در غرب کشیده شده است. ارتفاع کوه‌های منطقه بین ۲۷۰۰ تا ۳۳۸۸ متر از سطح دریا متغیر است. قله کوه دو خواهران با ارتفاع ۳۳۴۲ متر در جنوب غربی استان و قله کوه وفس با ارتفاع ۲۷۴۵ متر واقع در شمال استان از قله‌های معروف بشمار می‌روند (جدول ۱).

مطالعات باستان‌شناسی منطقه شازند

استان مرکزی به سبب غنا و پتانسیل بالای زیست محیطی از دیر باز تاکنون مورد توجه باستان‌شناسان قرار داشته و گروه‌های مختلفی از باستان‌شناسان همواره در این منطقه به فعالیت پرداخته‌اند که در خلال این فعالیت‌ها شهرستان شازند نیز بارها توسط باستان

گرفت (عرب، ۱۳۸۷) که در نهایت منجر به شناسایی ۲۵۴ اثر از دوران پیش از تاریخ تا عصر حاضر گردید.

اهداف بررسی‌های باستان‌شناختی در منطقه و نتایج آن

بررسی‌های باستان‌شناسی در زمینه توزیع مکانی فرهنگ‌های دوره اسلامی مهم و سودمند بوده و می‌توان مسائلی همانند تراکم جمعیت، توزیع و پراکندگی استقرارها در هر دوره نسبت به دوره قبل، وسعت دهکده‌ها در هر دوره و بررسی روند توزیع کمی و کیفی روستاها در دوران اسلامی را مورد مطالعه قرار داد. بررسی‌های باستان‌شناسی این امکان را می‌دهد تا در کنار روابط بین استقراری محل‌های پیش از تاریخ روابط درون استقراری این جوامع را نیز مورد مطالعه قرار دهیم. یکی از اهداف این طرح این بوده است تا با مطالعه کار ابزارهای این دوره در محل‌های اسلامی به تبیین یکی از مقوله‌های مهم باستان‌شناختی یعنی تخصص‌پذیری پردازیم. تخصص‌پذیری یکی از شاخص‌های مهم جهت شناخت شکل‌گیری طبقات اجتماعی محسوب می‌شود به طوری که همراه تخصصی شدن جامعه از حالت پاره وقت به صورت تمام وقت یک چنین شکافی تشدید می‌گردد (waon, 1994). در یک جامعه حاکم‌نشین فعالیت‌های گروه‌های انسانی بسیار متمرکز شده و شیوه‌های تولید و داد و ستد فرآورده‌ها از نظم پراکنش دوباره تبعیت می‌کند (Renfrew and Bahn, 2007: 195-195).

شناسان مورد بازدید و بررسی قرار گرفته‌اند. در مورد شهرستان شازند هم بایستی گفت که برای نخستین بار به عنوان نمونه می‌توان به کاوش‌های کایلر یانگ در تپه گودین، کونتو و گیرشمن در تپه گیان و لوین در سه گابی اشاره نمود (کایلریانگ ۱۹۶۶؛ گیرشمن و کونتو ۱۹۳۵؛ لوین ۱۳۸۱). در نواحی مختلف زاگرس مرکزی نیز می‌توان به بررسی‌های باستان‌شناختی در دره کنگاور، ماهیدشت و لرستان اشاره نمود (به عنوان نمونه بنگرید: لوین ۱۳۸۱، کایلر یانگ ۱۹۶۶؛ مورتسنن ۱۹۷۴). در نتیجه این مطالعات اکنون آگاهی ما از دوران اسلامی زاگرس مرکزی ایران افزایش فراوانی یافته است. با این وجود، اطلاعات باستان‌شناختی درباره فرهنگ‌های مناطق شرقی‌تر منطقه زاگرس مرکزی به معدودی کاوش‌ها و بررسی‌های باستان‌شناختی محدود می‌شود (عبداللهی، ۱۳۸۸-۱۳۸۴). این مطالعات بیشتر مناطقی از ازنا و الیگودرز را در بر گرفته‌اند، اما درباره منطقه شازند اطلاعات ما تنها محدود می‌شود به بررسی‌های باستان‌شناختی آقای احمد کبیری هندی که در سال‌های ۱۳۶۲-۱۳۵۶ در شهرستان شازند اقدام به بررسی باستان‌شناسی نمود و در حدود ۶۰ اثر را شناسایی کرد. گزارش این بررسی در آرشیو سازمان میراث فرهنگی استان مرکزی موجود است (کبیری هندی، ۱۳۵۶-۱۳۶۲). علاوه بر بررسی ذکر شده، در سال ۱۳۸۷ بررسی دیگری به سرپرستی آقای حسنعلی عرب جهت مشخص نمودن وضعیت استقرارهای منطقه انجام

محوطه چند دوره‌ای و ۸۵ محوطه به صورت تک‌دوره‌ای استفاده شده است.

شیوه بررسی

امروزه باستان‌شناسان از شیوه‌های مختلفی جهت بررسی‌های باستان‌شناسی بهره می‌جویند. استفاده و انتخاب این شیوه‌های گوناگون ارتباط مستقیم با اهداف بررسی متغیرهای محیطی هر منطقه دارد. محوطه‌های شهرستان شازند اکثراً در میان باغات و مناطق نزدیک به محیط‌های روستاها قرار دارد. افزون بر این، حفاری‌های قاچاق و پاک‌سازی زمین‌های کشاورزی به جهت ایجاد مجتمع‌های کشاورزی همه از عواملی می‌باشند که در فرایند تخریب اماکن باستانی واقع در منطقه سهیم می‌باشند. لذا با توجه به واقعیت‌های موجود می‌بایستی استراتژی خاصی را جهت بررسی‌های باستان‌شناختی مورد انتخاب قرار داد. محوطه‌های مورد بررسی از لحاظ طول و عرض جغرافیایی با روشن کردن GPS ثبت شده‌اند. شیوه نمونه‌برداری به صورت تصادفی بوده است. این کارها باعث می‌شود بتوان از وضعیت استقرار محل اطلاعات دقیق و منسجمی بدست آورد.

استقرارهای دوران اسلامی بخش مرکزی شازند

۱. تپه سرسختی ۱

از لحاظ جغرافیایی این تپه در ابتدای غربی دشتی قرار گرفته است که به سمت آستانه گسترش پیدا می‌کند. غرب تپه به مسافت حدود یک کیلومتر به کوه‌هایی

در واقع، فعالیت‌های فنون ورشد تخصص‌پذیری می‌تواند مبنایی جهت مطالعه رشد پیچیدگی اجتماعی در دوران اسلامی به حساب آید. یک چنین تخصص‌پذیری ممکن بوده است در دو نوع کالاهای منزلی و کالاهای معیشتی انعکاس یافته باشد. کالاهای معیشتی شامل دارو، غذا و به طور کلی در برگیرنده فرآورده‌هایی هستند که مرتبط با نیازهای اساسی خانگی است. حال آنکه کالاهای منزلی در برگیرنده اشیاء ویژه آئینی و مبادلاتی می‌باشند (Brumfiel and Earle, 1987: 4). به عبارتی در یک جامع پیچیده تحولات مهمی در تمامی ابعاد جوامع انسانی نسبت به یک جامعه ساده بروز کرده بود. رنفریو به چند مورد از تحول ساختاری چنین جوامعی اشاره دارد: ۱- تبدیل جامعه به صورت اقشاری. ۲- تراکم بیشتر جمعیت. ۳- تولید بیشتر. ۴- مراکز هم‌پایه‌ای که در زمینه‌های اجتماعی و دینی و اقتصادی فعالیت دارد. ۵- برگزاری جشن‌های بزرگ و مراسم‌های آئینی که اهداف وسیعی را در جامعه تحت پوشش قرار می‌دهد. ۶- رشد روحانیت. ۷- تخصص‌پذیری. ۸- سازماندهی و گسترش کارهای عام‌المنفعه. ۹- پیشرفت در تخصص‌پذیری فن. هیأت بررسی در طول یک فصل بررسی‌های باستان‌شناسی خود در منطقه شازند و شهرستان‌های آن حدود ۲۵۴ محوطه از تمام دوره‌ها مورد بررسی و مطالعه قرار دادند. در تمام محوطه‌ها یافته‌های بررسی بیشتر سفال بوده است. با مشاهده سفال دوره‌های محوطه‌ها مشخص شد از تعداد ۱۵۱ محوطه دوران اسلامی (اولیه، میانه و متأخر) ۶۶

اسلامی بر روی محوطه قابلیت ثبت در فهرست آثار ملی را دارد (شکل ۱).

۲. تپه گردنگاه

این تپه در ۳ کیلومتری جنوب غربی روستای پاکل در بخش مرکزی شهرستان شازند واقع شده است. طول جغرافیایی ۳۴۵۰۵۱ و عرض جغرافیایی 3740491 و ارتفاع از سطح آب‌های آزاد ۲۳۴۰ متر است. جهت دسترسی به این تپه از طریق جاده که در جنوب غربی روستای پاکل و در شرق دره‌ای که از میان روستای پاکل می‌گذرد بایستی استفاده نمود. این جاده خاکی مستقیماً تا پای تپه ادامه می‌یابد. این تپه به لحاظ طبیعی در نقطه آغاز دشت میان کوهی قرار گرفته است که روستاهای پاکل و سرسختی در آن واقع هستند. این تپه در گردنه ورودی به دشت میان کوهی قرار گرفته است و شاید نام آن نیز برگرفته از همین موقعیت خاص استراتژیکی باشد. این تپه از تمام جهات با زمین‌های زراعی و باغات محدود و محصور شده است. در قسمت شرقی آن دره‌ای با آب دائمی قرار دارد و دقیقاً در دامنه غربی آن حوضچه‌ای بزرگ قرار دارد که از طریق آب چشمه‌ای که در همان محل واقع است ایجاد شده از لحاظ ظاهری این تپه به صورت یک بیضی است و طول آن در جهت شمالی - جنوبی ۱۰۰ متر و عرض آن در جهت شرقی - غربی ۸۰ متر است. این تپه از جهت شرق با شیب تندی به دره ختم می‌شود ولی از دیگر جهات شیب آن ملایم‌تر است. ارتفاع آن حدود ۸ متر است. همه تپه را پوشش گیاهی پوشانده

عریان از پوشش گیاهی می‌رسیم ولی دشتی که تپه سرسختی در آن قرار گرفته است. به لحاظ وجود آب‌های زیرزمینی و آب‌های سطحی مشروب می‌شود. در قسمت غربی آن باغ‌های انگور قرار دارند و از جهات دیگر محدود به زمین‌های کشاورزی می‌شود و احتمالاً منبع تأمین آب این تپه آب راه‌ای است که از غرب آن می‌گذرد و آب آن از میان کوه‌های غربی سرچشمه می‌گیرد. پایه این تپه به صورت یک بیضی است با ۲۰۰ متر طول در جهت شمالی - جنوبی و ۵۰ متر عرض در جهت شرقی - غربی. پراکندگی سفال تا محدوده‌هایی بیشتر از این هم ادامه می‌یابد. قسمت بالای تپه مسطح است و از جهات دیگر با شیب ملایمی به زمین‌های اطراف ختم می‌شود. ارتفاع آن از سطح زمین‌های اطراف در حدود ۴ متر است. پراکندگی سفال در همه تپه کم است و دلیل عمده آن پوشش گیاهی است که همه تپه را فرا گرفته است. از این محوطه سه قطعه سفال جهت طراحی و مطالعه تفکیک گردید. خمیره سه طیف خاکستری و قهوه‌ای و نخودی می‌باشد، شاموت تمامی این سفال‌ها شن نرم و شن درشت می‌باشد، یک قطعه از این سفال‌ها دارای ذرات براق می‌باشد. با توجه به نمونه‌های بدست آمده این تپه دارای دوره‌های فرهنگی تاریخی و اسلامی می‌باشد. در پایین دامنه شمال شرقی تپه چاه کم عمقی ایجاد شده است. دیگر قسمت‌های شمال شرقی تپه هم احتمالاً جهت برداشت خاک آن تخریب گردیده است. این محوطه دارای سابقه مطالعاتی و پژوهشی نمی‌باشد و با توجه به آثار سطحی، دوران تاریخی و دوران

است ولی در دامنه‌های آن می‌توان قطعات سفالی را مشاهده نمود، هر چند از این لحاظ بسیار فقیر است. از این محوطه پنج قطعه سفال جهت طراحی و مطالعه تفکیک گردید. خمیره دو طیف خاکستری و قهوه‌ای می‌باشد، شاموت اغلب سفال‌ها شن نرم و شن درشت می‌باشد که در مورد سفال ظریف شاموت شن نرم می‌باشد و در یک مورد نیز از خرده سفال نیز استفاده شده است. در دو قطعه از این سفال‌ها دانه‌های گچ در خمیره موجود است. در یک مورد نیز دارای دانه‌های ریز براق می‌باشد. این تپه متعلق به دوره‌های مس و سنگ، مفرغ جدید و احتمالاً هخامنشی و اسلامی متأخر است (شکل ۲).

۳. تپه سرسختی ۲

این اثر در ۲ کیلومتری جنوب روستای سرسختی علیا و در بخش مرکزی شهرستان شازند واقع است. طول جغرافیایی 348004 و عرض جغرافیایی 3744078 و ارتفاع از سطح آب‌های آزاد ۲۱۶۴ متر است. بهترین راه دسترسی به این تپه از طریق جاده خاکی است که از داخل روستا به سمت جنوب آن و مزارع زراعی ادامه می‌یابد. این جاده از فاصله ۵۰۰ متری ضلع شمالی تپه عبور می‌کند. به این ترتیب پس از پیمودن حدود ۱/۵ کیلومتر به سمت جنوب بایستی مسافتی در حدود ۵۰۰ متر را نیز با پای پیاده در میان مزارع به سمت جنوب پیمود. این تپه در میان زمین‌های ناهموار دره‌ای قرار دارد که دامنه‌های کوه‌های مجاور محسوب می‌شوند و به همین دلیل سطح زمین‌های هموار زیر

کشت آن اندک بوده است. با این حال، به دلیل وجود منابع آب کافی برخی زمین‌های کشاورزی و باغات در زمین‌های شیب دار ایجاد شده‌اند. دشت میان‌کوهی به طول ۴ کیلومتر و عرض ۲ کیلومتر روستای سرسختی را در خود جای داده است. تپه سرسختی نیز در منتهی الیه جنوبی این دشت قرار گرفته است. دره‌هایی با آب دائمی در شرق و غرب تپه قرار دارند. به واسطه آب دائمی آنها دره‌ای سرسبز شکل گرفته است. با توجه به شرایط زیست‌محیطی منطقه و مکان‌گزینی تپه، احتمالاً منبع تامین آب این محوطه نیز از طریق همین دره بوده است. این تپه در دامنه‌های کوه ایجاد شده است و توسعه کشاورزی و شخم عمیق، سطوح فوقانی تپه را به شدت در معرض فرسایش قرار داده است و تمامی سطح تپه در معرض توسعه کشت و تسطیح قرار گرفته است. به این ترتیب، سطح این تپه دارای شیب ملایم به سمت شمال است. در قسمتی از دامنه جنوبی و غربی تپه باغ ایجاد شده است. ارتفاع آن از بالاترین قسمت تا پایین‌ترین قسمتی که آثار سفالی در آن پراکنده است در حدود ۳ متر می‌باشد. طول آن در جهت شرقی - غربی، ۱۸۰ متر و عرض آن در جهت شمالی - جنوبی ۵۰ متر است. وضعیت توپوگرافی تپه و موقعیت کلی جغرافیایی این محوطه و نماهای مختلف آن در تصاویر زیر نمایش داده شده است. آثار بدست آمده از بررسی سطحی محوطه بیشتر شامل سفال می‌باشد. توضیحات کامل مشخصات سفال‌ها در جدول مربوطه آمده است (جدول ۲). پراکندگی سفال در تمام قسمت‌های سطح تپه به چشم می‌خورد. از این

واقع می‌باشد. به این ترتیب و به دلیل قرار گرفتن آن در میان این دشت وسیع و وجود منابع آب کافی، می‌توان تصور نمود که زمین‌های مساعد کشاورزی زیادی در اختیار ساکنین این محوطه بوده است. همچنانکه ظاهر تپه هم نشانگر استقرارهایی طولانی مدت در این نقطه از دشت است. دره‌ای با آب دائمی چشمه به نام باغچه به عمق ۳ متر نسبت به سطح زمین‌های اطراف از شرق تپه عبور می‌کند. با توجه به شرایط زیست‌محیطی منطقه و مکان‌گزینی تپه، احتمالاً منبع تامین آب این محوطه نیز از طریق همین دره بوده است. پلان تپه به فرم تقریباً بیضی شکل بوده و در میان خانه‌های مسکونی قرار گرفته است. ارتفاع آن از سطح زمین‌های اطراف نسبت به ضلع غربی ۸ متر طول آن در جهت شمالی - جنوبی، ۱۵۰ متر و عرض آن در جهت شرقی - غربی ۱۰۰ متر است. راس تپه به دلیل قرار گرفتن خانه‌های خشتی متروکه و تخریب آنها به صورت ناهموار است و هیچ گونه کشت و زرع بر روی آن صورت نمی‌گیرد. به جز دامنه شرقی و جنوبی از دیگر جهات تپه دارای شیب ملایمی است. وضعیت توپوگرافی تپه و موقعیت کلی جغرافیایی این محوطه و نماهای مختلف آن در تصاویر زیر نمایش داده شده است. آثار بدست آمده از بررسی سطحی محوطه بیشتر شامل سفال می‌باشد که مشخصاتشان در جدول ۲ آمده است. پراکندگی سفال در تمام قسمت‌های تپه به چشم می‌خورد، هر چند تراکم آن اندک است. از این محوطه چهار قطعه سفال جهت طراحی و مطالعه تفکیک گردید. خمیره سفال‌های ظریف نخودی می‌باشد، لعاب

محوطه یازده قطعه سفال جهت طراحی و مطالعه تفکیک گردید. خمیره سه طیف نارنجی و قهوه‌ای و نخودی می‌باشد، شاموت سفال‌های ظریف شن نرم و شاموت سفال‌های خشن و متوسط علاوه بر شن نرم دارای شن درشت نیز می‌باشد، پوشش پنج قطعه از این سفال‌ها لعاب به رنگ‌های شیری، آبی، زرد و سبز می‌باشد. نمونه‌های سطحی این محوطه دوره‌های استقرار مفرغ جدید، اشکانی، ساسانی و اسلامی متأخر را نشان می‌دهند. تصویر کلیه نمونه‌های شاخص جمع‌آوری شده و طراحی فنی آنها در طرح سفال ارایه شده نمایش داده شده است. این تپه در ارتباط منطری با تپه سرسختی ۳ می‌باشد که در ۲ کیلومتری شمال آن واقع شده است (شکل ۳).

۴. ظهیرآباد

این اثر در حاشیه جنوبی روستای ظهیرآباد و در بخش مرکزی شهرستان شازند واقع است. طول جغرافیایی 340563 و عرض جغرافیایی 3751457 و ارتفاع از سطح آب‌های آزاد ۲۱۷۱ متر است. بهترین راه دسترسی به این تپه از طریق جاده خاکی داخل روستا است که با امتداد آن به سمت جنوب در انتهای جنوبی روستا می‌توان به آن دست یافت. کوچه داخل روستا از حاشیه ضلع شمالی تپه عبور می‌کند. روستای ظهیرآباد در منتهی‌الیه جنوبی دشت میان‌کوهی تقریباً وسیعی قرار دارد که شهر آستانه و روستاهای زیادی را در خود جای داده است. تپه ظهیرآباد نیز در حاشیه جنوبی این روستا انتهایی یا به تعبیری در ابتدای دشت

۵. پرکله. بکار برده شده در سه قطعه سفال به رنگ آبی می‌باشد.

از این محوطه یک سردوک سفالی بدست آمده که درای خمیره خاکستری می‌باشد. نمونه‌های سطحی این محوطه دوره‌های استقرار مفرغ جدید، ساسانی و اسلامی میانه را نشان می‌دهند. تصویر کلیه نمونه‌های شاخص جمع‌آوری شده و طراحی فنی آنها در طرح سفال ارایه شده نمایش داده شده است. ساختمان‌های روستا بر روی عرصه تپه گسترش یافته و خاکبرداری با ماشین آلات سنگین در پیرامون تپه و جهات چهارگانه آن صورت گرفته است. اقدام روستاییان در تخریب و خاکبرداری بسیار چشمگیر است. بر اثر خاکبرداری و حفاری‌های غیرمجاز و توسعه ساخت و ساز صدمات فراوانی به لایه‌های باستانی وارد شده است. آزادی عمل در تخریب دامنه‌های شمالی و شرقی روند فرسایش را افزایش داده و برش‌های ایجاد شده در ضلع غربی جهت تعریض جاده داخل روستا خسارات غیر قابل جبرانی را وارد ساخته است. این روند طی سال‌های اخیر گسترش یافته است. تاکنون هیچ گونه تمهیداتی برای حفاظت و مراقبت از تپه توسط شورای محترم اسلامی و یا مراقبین آثار به عمل نیامده است و خاکبرداری همچنان انجام می‌گیرد. شایسته است با نصب تابلو و هشدارهای لازم، وظایف قانونی شورای محترم روستا نیز یادآوری گردد. ایجاد دیوار و فنس در مقاطع به وجود آمده ضروری است. این محوطه دارای سابقه مطالعاتی و پژوهشی نمی‌باشد و با توجه به آثار سطحی، قابلیت ثبت در فهرست آثار ملی را دارد.

این اثر در شمال روستای پرکله و در بخش مرکزی شهرستان شازند واقع است. طول جغرافیایی 341175 و عرض جغرافیایی 3754440 و ارتفاع از سطح آب‌های آزاد ۲۲۳۱ متر است. بهترین راه دسترسی به این تپه از طریق جاده داخل روستا است. این جاده از حاشیه جنوبی تپه عبور می‌کند. این تپه در میان زمین‌های ناهموار کوهپایه‌ای قرار دارد که دامنه‌های کوه‌های مجاور محسوب می‌شوند. چشمه‌های دائمی که در اطراف روستا قرار دارد علت وجودی روستای امروزی پرکله است و با اندکی تردید می‌توان علت وجودی تپه پرکله را نیز همین امر دانست. دشت وسیع آستانه را می‌توان دستی با قابلیت‌های زیاد برای کشاورزی آبی دانست. هر چند تپه پرکله در کوهپایه واقع شده ولی با توجه به موقعیت خاص آن کاملاً مشرف بر دشت آستانه است و به احتمال فراوان زمین‌های زراعی فراوانی در دسترس ساکنین این محوطه بوده است. از این منظر نمی‌توان موقعیت ژئوپولیتیک مهمی را برای محوطه در نظر گرفت. پلان تپه به فرم تقریباً بیضی شکل بوده و در سطحی شیب‌دار قرار گرفته است. اختلاف ارتفاع آن از بالاترین سطح تا پایین‌ترین قسمت آن ۴ متر است، طول آن در جهت شرقی - غربی، ۱۲۰ متر و عرض آن در جهت شمالی - جنوبی ۹۰ متر است. تپه با شیب ملایمی از شمال به سمت جنوب ادامه یافته است.

وضعیت توپوگرافی تپه و موقعیت کلی جغرافیایی این محوطه و نماهای مختلف آن در تصاویر زیر نمایش

راه دسترسی به این تپه از طریق جاده آسفالته اصلی است که از سمت آستانه به سمت روستای کتیران بالا امتداد دارد. ۱/۵ کیلومتر پس از عبور از دوراهی روستای پرکله به سمت روستای کتیران در شمال جاده قابل دسترسی است. این جاده از فاصله ۲۰ متری ضلع جنوبی تپه عبور می‌کند. این تپه در میان زمین‌های شیبدار دره‌ای قرار دارد که به دشت آستانه منتهی می‌گردد. با وجود وفور منابع آبی و زمین‌های کشاورزی مناسب در اطراف تپه، به دلیل موقعیت خاص آن می‌توان علت وجودی محوطه را راه ارتباطی مناطق غربی به دشت آستانه و شازند دانست. از این منظر می‌توان موقعیت ژئوپولیتیک مهمی را برای محوطه در نظر گرفت، هر چند می‌توان گزینه اقتصاد کشاورزی را نیز در علت وجودی آن در نظر داشت. دشت آستانه در ۲ کیلومتری شرق آن قرار دارد. پلان تپه به فرم تقریباً بیضی شکل بوده و در میان مزارع کشاورزی قرار گرفته است. ارتفاع آن از سطح جاده آسفالته نسبت به ضلع جنوبی ۲ متر طول آن در جهت شمالی - جنوبی، ۳۰ متر و عرض آن در جهت شرقی - غربی ۲۰ متر است. با توجه به آثار سطحی به طور قطع عرصه این تپه بسیار فراتر از این ابعاد است. از تمام جهات تپه با شیب ملایمی تا سطح زمین‌های اطراف ادامه یافته است. وضعیت توپوگرافی تپه و موقعیت کلی جغرافیایی این محوطه و نماهای مختلف آن در تصاویر زیر نمایش داده شده است. آثار بدست آمده از بررسی سطحی محوطه بیشتر شامل سفال می‌باشد (جدول ۲). پراکندگی سفال در تمام

داده شده است. آثار سطحی محوطه نشان می‌دهد که در گذشته‌ای نه چندان دور روستای پرکله بر روی این تپه قرار داشته است. پراکندگی سفال در تمام قسمت‌های تپه به چشم می‌خورد، هر چند تراکم آن کم است. از سفال‌های بدست آمده در این محوطه یک قطعه سفال جهت طراحی انتخاب شد. نمونه‌های سطحی این محوطه دوره‌های استقرار اسلامی متأخر را نشان می‌دهند. تصویر کلیه نمونه‌های شاخص جمع‌آوری شده و طراحی فنی آنها در طرح سفال ارایه شده نمایش داده شده است. وجود ساختمان‌های قدیمی روستا بر روی عرصه تپه و خاکبرداری با ماشین‌آلات سنگین در پیرامون آن باعث تخریب برخی از لایه‌های سطحی گردیده است. اقدام روستاییان در تخریب و خاکبرداری بسیار چشمگیر بوده است. این عمل روند فرسایش محوطه را افزایش داده و خسارات غیر قابل جبرانی را وارد ساخته است. این تپه در ارتباط منظری با تپه کوچیکه پرکله می‌باشد که در ۲ کیلومتری جنوب غربی آن واقع شده است. این محوطه دارای سابقه مطالعاتی و پژوهشی نمی‌باشد و با توجه به آثار سطحی (یافته‌های روی تپه)، قابلیت ثبت در فهرست آثار ملی را دارد (شکل ۴).

۶. تپه کوچیکه پرکله

این اثر در ۲ کیلومتری جنوب غربی روستای پرکله و در بخش مرکزی شهرستان شازند واقع است. طول جغرافیایی 339450 و عرض جغرافیایی 3753852 و ارتفاع از سطح آب‌های آزاد ۲۱۹۵ متر است. بهترین

آثار موجود در چاله حفاری غیر مجاز در عمق ۲/۵ متر می‌توان نشانه‌های لایه‌های باستانی را مشاهده نمود. با توجه به پراکندگی سفال در حول و حوش تپه وسعت زیادی نیز می‌توان برای آن متصور بود. بر این اساس پیشنهاد ثبت این تپه در فهرست آثار ملی را می‌نماییم (شکل ۵).

۷. تپه بخسار

این اثر در ۱ کیلومتری شمال غرب شهر آستانه و در بخش مرکزی شهرستان شازند واقع است. طول جغرافیایی 347010 و عرض جغرافیایی 3750913 و ارتفاع از سطح آبهای آزاد ۲۰۵۱ متر است. بهترین راه دسترسی به این تپه از طریق جاده آسفالتی ارتباطی آستانه (جاده کمربندی آستانه) به روستای قلعه بالمان است. این تپه در جنوب ابتدای جاده ارتباطی روستای قلعه بالمان از جاده کمربندی آستانه است. این جاده از حاشیه شمالی تپه عبور می‌کند و آثار موجود نشان می‌دهد که قسمت عمده‌ای از محوطه توسط جاده از بین رفته است. روستای بالمان در دامنه‌های بلندیهای غرب دشت میان‌کوهی آستانه قرار دارد. موقعیت تپه بخسار نیز در حاشیه این دشت قرار می‌گیرد. پلان تپه نشان می‌دهد که محوطه بر روی سطحی شیبدار ایجاد شده است که شیب آن از جنوب به سمت شمال کاهش می‌یابد. اختلاف ارتفاع آن از بالاترین قسمت در جنوب تا سطح جاده آسفالتی در شمال ۱۰ متر طول آن در جهت شرقی - غربی، ۴۰۰ متر و عرض آن در جهت شمالی - جنوبی ۲۲۰ متر است. وضعیت توپوگرافی تپه

قسمت‌های تپه به چشم می‌خورد هر چند تراکم آن در دامنه غربی تپه بیشتر است. از این محوطه هفت قطعه سفال جهت طراحی و مطالعه تفکیک گردیده، خمیره دو طیف نخودی و قهوه‌ای می‌باشد، شاموت تمامی سفال‌ها به‌غیر از یک نمونه سفال ظریف شن درشت و شن نرم می‌باشد که در برخی از سفال‌ها ذرات براق استفاده شده، سفال ظریف دارای لعاب آبی می‌باشد. نمونه‌های سطحی این محوطه دوره‌های استقرار اشکانی، ساسانی و اسلامی متأخر را نشان می‌دهند. تصویر کلیه نمونه‌های شاخص جمع‌آوری شده و طراحی فنی آنها در طرح سفال ارایه شده نمایش داده شده است. متأسفانه می‌توان آثار و نشانه‌های حفاری غیرمجاز را در سطح این محوطه مشاهده نمود. به واسطه انجام این عمل و دپوی خاک در سطح تپه، قطعات سفالی زیادی از عمق تپه به بیرون آورده شده و در سطح و اطراف آن پراکنده شده است. نمونه‌ای از چاله حفاری غیر مجاز در سطح تپه دیده می‌شود. این عمل توسط بیل مکانیکی و به عمق ۲/۵ متر صورت گرفته است. همچنین، قلوه‌سنگ‌ها و لاشه سنگ‌های درشت و ریز در سطح تپه قابل مشاهده است ولی هیچ‌گونه شواهد قابل استنادی بر وجود سازه‌های معماری در سطح تپه به چشم نمی‌خورد. توسعه کشاورزی و شخم عمیق سطوح فوقانی تپه را به شدت در معرض فرسایش قرار داده است و تمامی سطح تپه در معرض توسعه کشت و تسطیح قرار گرفته است. این تپه در ارتباط منظری با تپه پرکله می‌باشد که در ۲ کیلومتری شمال شرقی آن واقع شده است. با توجه به

حفری‌های غیرمجاز و توسعه ساخت و ساز صدمات فراوانی به لایه‌های باستانی وارد شده است. به طوری که در قسمت‌هایی از شمال تپه جهت هم سطح کردن تپه با جاده در حدود ۴ تا ۵ متر خاکبرداری صورت گرفته است. هر چند ضخامت لایه‌های فرهنگی زیاد نیست ولی وسعت محوطه حاکی از اهمیت و ارزش بالای آن دارد. آزادی عمل در تخریب دامنه‌های شمالی و شرقی روند فرسایش را افزایش داده و برش‌های ایجاد شده در ضلع شمالی خسارات غیر قابل جبرانی را وارد ساخته است. برخی افراد فرصت طلب اقدام به خاکبرداری از سطوح مختلف تپه نموده که در واقع هدف اصلی آنها حفاری سود جوسانه می‌باشد. این روند طی سال‌های اخیر گسترش یافته است. تاکنون هیچ گونه تمهیداتی برای حفاظت و مراقبت از تپه توسط شورای محترم اسلامی و یا مراقبین آثار به عمل نیامده است و خاکبرداری همچنان انجام می‌گیرد. شایسته است با نصب تابلو و هشدارهای لازم، وظایف قانونی شورای محترم روستا نیز یادآوری گردد. ایجاد دیوار و فنس در مقاطع بوجود آمده ضروری است. این تپه ارزش ثبت در فهرست آثار ملی را دارا است. ارتباط این محوطه با محوطه ابودلف قابل بررسی است (شکل ۶).

۸. قلعه بالمان

این اثر در حاشیه غربی روستای قلعه بالمان و در بخش مرکزی شهرستان شازند واقع است. طول جغرافیایی 346232 و عرض جغرافیایی 3751421 و ارتفاع از

و موقعیت کلی جغرافیایی این محوطه و نماهای مختلف آن در تصاویر زیر نمایش داده شده است. آثار بدست آمده از بررسی سطحی محوطه شامل سفال و قطعات آجر می‌باشد (جدول ۲). پراکندگی سفال در تمام قسمت‌های تپه به چشم می‌خورد هر چند تراکم آن در دامنه شمال تپه بیشتر است. از این محوطه ده قطعه سفال جهت طراحی و مطالعه تفکیک گردیده، خمیره دو طیف نخودی و قهوه‌ای می‌باشد، شاموت بکار رفته در سفال‌های ظریف شن نرم و شاموت سفال‌های متوسط و خشن شن درشت و در برخی خرده سفال می‌باشد. در برخی از خمیره سفال‌ها ذرات براق و در برخی نیز دانه‌های گچ وجود دارد. نمونه‌های سطحی این محوطه دوره‌های استقرار ساسانی و اوایل اسلامی را نشان می‌دهند. تصویر کلیه نمونه‌های شاخص جمع‌آوری شده و طراحی فنی آنها در طرح سفال ارایه شده نمایش داده شده است. همچنین قلوه‌سنگ‌های درشت و ریز در سطح تپه قابل مشاهده است ولی هیچ گونه شواهد قابل استنادی بر وجود سازه‌های معماری در سطح تپه به چشم نمی‌خورد. توسعه کشاورزی و شخم عمیق سطوح فوقانی جنوب و غرب تپه را به شدت در معرض فرسایش قرار داده است و تمامی سطح تپه در معرض توسعه کشت و تسطیح قرار گرفته است. ساختمان‌های روستا نیز بر روی عرصه تپه گسترش یافته و خاکبرداری با ماشین آلات سنگین در پیرامون تپه و سطوح مختلف آن صورت گرفته است. اقدام روستاییان در تخریب و خاکبرداری بسیار چشمگیر است. بر اثر خاکبرداری و

می‌خورد. از این محوطه سه قطعه سفال جهت طراحی و مطالعه تفکیک گردیده، خمیره این سفال‌ها قهوه‌ای می‌باشد، شاموت شن نرم و شن درشت و در دو نمونه دارای ذرات براق می‌باشد که یکی از آنها علاوه بر این دارای دانه‌های گچ نیز می‌باشد، برای پوشش یک قطعه از این سفال‌ها از لعاب آبی استفاده شده است. نمونه‌های سطحی این محوطه دوره‌های استقرار اسلامی متأخر را نشان می‌دهند. تصویر کلیه نمونه‌های شاخص جمع‌آوری شده و طراحی فنی آنها در طرح سفال ارایه شده نمایش داده شده است. همچنین، قلوه‌سنگ‌های درشت و ریز در سطح تپه قابل مشاهده است که در ارتباط با دیوارهای خانه‌های مخروبه‌ای است که بر سطح محوطه وجود دارد. ساختمان‌های قدیمی بر سطح تپه و ساختمان‌های جدید در شمال آن و بر روی عرصه تپه گسترش یافته و خاکبرداری در پیرامون تپه و جهات مختلف آن صورت گرفته و باعث تخریب لایه‌های باستانی محوطه گردیده است. این محوطه دارای سابقه پژوهشی نیست و با توجه به آثار سطحی، قابلیت ثبت در فهرست آثار ملی را دارد (شکل ۷).

۹. تپه چشمه‌سار

این اثر در ۱/۵ کیلومتری غرب شهر شازند و در بخش مرکزی شهرستان شازند واقع است. طول جغرافیایی 350558 و عرض جغرافیایی 3757217 و ارتفاع از سطح آب‌های آزاد ۱۹۲۲ متر است. بهترین راه دسترسی به این تپه از طریق جاده آسفالتی ارتباطی

سطح آب‌های آزاد ۲۰۶۶ متر است. بهترین راه دسترسی به این تپه از طریق جاده آسفالتی اصلی روستا است. این جاده از حاشیه جنوبی تپه عبور کرده و به سمت غرب امتداد دارد. این تپه در میان زمین‌های ناهموار دره‌ای قرار دارد که دامنه‌های کوه‌های مجاور محسوب می‌شوند و به دشت آستانه منتهای می‌گردد. دره‌ای با آب دائمی به عمق ۱۰ متر نسبت به سطح زمین‌های اطراف از ۲۰ متری جنوب تپه عبور می‌کند. آب این دره از چشمه‌های بالا دست سرچشمه می‌گیرد و به واسطه آب دائمی آن دره‌ای سرسبز شکل گرفته است. با توجه به شرایط زیست‌محیطی منطقه و مکان‌گزینی تپه، احتمالاً منبع تامین آب این محوطه نیز از طریق همین دره بوده است. پلان تپه به فرم تقریباً بیضی شکل بوده و در میان خانه‌های مسکونی قرار گرفته است. ارتفاع آن از سطح جاده جنوبی نسبت به ضلع جنوبی ۶ متر طول آن در جهت شرقی - غربی، ۲۸۰ متر و عرض آن در جهت شمالی - جنوبی ۱۹۰ متر است. رأس تپه ناهموار بوده و پوشیده از گیاهان خودرو می‌باشد و هیچ گونه کشت و زرع بر روی آن صورت نمی‌گیرد. به جز دامنه جنوبی از دیگر جهات تپه با شیب ملایمی تا سطح زمین‌های اطراف ادامه یافته است. وضعیت توپوگرافی تپه و موقعیت کلی جغرافیایی این محوطه و نماهای مختلف آن در تصاویر زیر نمایش داده شده است. آثار بدست آمده از بررسی سطحی محوطه شامل سفال، آجر و دیوارهای خشتی می‌باشد. توصیف مشخصات سفال‌ها در جدول ۲ آمده است. پراکندگی سفال در تمام قسمت‌های تپه به چشم

اندک است. از این محوطه چهار قطعه سفال جهت طراحی و مطالعه تفکیک گردید. خمیره دو طیف نخودی و قهوه‌ای می‌باشد، شاموت دو قطعه از این سفال‌ها شن نرم و شن درشت که دارای ذرات براق نیز هستند، یک قطعه فقط شن نرم و در یک قطعه نیز علاوه بر شن نرم خرده سفال نیز بکار رفته، پوشش دو قطعه از این سفال‌ها لعاب سبز می‌باشد. قلوه سنگ‌های درشت و ریز در سطح تپه قابل مشاهده است ولی هیچ‌گونه شواهد قابل استنادی بر وجود سازه‌های معماری در سطح تپه به چشم نمی‌خورد. متأسفانه می‌توان آثار و نشانه‌های حفاری غیرمجاز را در سطح این محوطه مشاهده نمود. به واسطه انجام این عمل و دیوی خاک در سطح تپه، قطعات سفالی از عمق تپه به بیرون آورده و در سطح و اطراف آن پراکنده شده است. نمونه‌ای از چاله حفاری غیرمجاز در سطح تپه دیده می‌شود. توسعه کشاورزی و شخم عمیق سطوح فوقانی اطراف تپه را به شدت در معرض فرسایش قرار داده است. عرصه درجه ۲ تپه در معرض توسعه کشت و تسطیح قرار گرفته است که به نظر می‌رسد باعث وارد شدن آسیب‌هایی به لایه‌های فرهنگی گردد. این محوطه دارای سابقه مطالعاتی و پژوهشی نمی‌باشد و با توجه به آثار سطحی، قابلیت ثبت در فهرست آثار ملی را دارد.

۱۰. تپه کاریز کوره

این اثر در یک کیلومتری جنوب غرب روستای قدمگاه و در بخش مرکزی شهرستان شازند واقع است. طول

شازند شهر با روستای چشمه سار است. این جاده از فاصله ۴۰۰ متری شمال تپه عبور می‌کند. دشت میان‌کوهی وسیع شازند محوطه‌ها و روستاهای زیادی را در بر گرفته است. تپه چشمه‌سار ۱ نیز در حاشیه جنوبی این دشت قرار گرفته است و در حقیقت به دلیل نزدیکی آن به کوه‌ها به نوعی موقعیت کوهپایه‌ای نیز می‌توان برای آن قایل شد. در شمال شرق آن نیز تپه‌ای طبیعی به ارتفاع ۵۰ متر با بستری صخره‌ای قرار دارد. برخلاف آنچه به نظر می‌رسید بر سطح این تپه طبیعی هیچ آثاری از استقرار مشاهده نشد. با این حال به دلیل قرار گرفتن آن در میان این دشت، می‌توان تصور نمود که زمین‌های مساعد کشاورزی زیادی در اختیار ساکنین این محوطه بوده است. پلان تپه به فرم تقریباً بیضی شکل بوده و در میان مزارع کشاورزی قرار گرفته است. ارتفاع آن از سطح زمین‌های اطراف نسبت به ضلع غربی شمالی ۴ متر طول آن در جهت شمالی - جنوبی، ۸۰ متر و عرض آن در جهت شرقی - غربی ۷۰ متر است. رأس تپه مسطح و یک‌دست بوده و پوشیده از گیاهان خودرو به صورت مرتعی می‌باشد و هیچ‌گونه کشت و زرع بر روی آن صورت نمی‌گیرد. از تمام جهات تپه با شیب ملایمی تا سطح زمین‌های اطراف ادامه یافته است. وضعیت توپوگرافی تپه و موقعیت کلی جغرافیایی این محوطه و نماهای مختلف آن در تصاویر زیر نمایش داده شده است. آثار بدست آمده از بررسی سطحی محوطه بیشتر شامل سفال می‌باشد (جدول ۲). پراکندگی سفال در تمام قسمت‌های تپه به چشم می‌خورد هر چند تراکم آن

لعاب آبی و سبز می‌باشد. نمونه‌های سطحی این محوطه دوره استقرار اسلامی متاخر را نشان می‌دهند. تصویر کلیه نمونه‌های شاخص جمع‌آوری شده و طراحی فنی آنها در طرح سفال ارائه شده نمایش داده شده است. توسعه کشاورزی و شخم عمیق سطوح فوقانی برخی از قسمت‌های تپه را به شدت در معرض فرسایش قرار داده است. این تپه در ارتباط منظری با تپه کاریز کوره ۲ می‌باشد که در ۲۰ متری جنوب آن واقع شده است.

۱۱. تپه قدمگاه

این اثر در ۴۰۰ متری شمال غرب روستای قدمگاه و در بخش مرکزی شهرستان شازند واقع است. طول جغرافیایی 358074 و عرض جغرافیایی 3759708 و ارتفاع از سطح آب‌های آزاد ۱۸۹۲ متر است. بهترین راه دسترسی به این تپه از طریق جاده خاکی فرعی است که از شمال جاده آسفالت روستای قدمگاه به روستای ده پول جدا شده و به سمت زمین‌های زراعی شمال روستا ادامه می‌یابد. کانال کاریز کوره کزاز از فاصله ۳۰۰ متری جنوب آن عبور می‌کند. این تپه نیز در میان دشت وسیع شازند واقع است و به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی آن، می‌توان تصور نمود که زمین‌های مساعد کشاورزی زیادی در اختیار ساکنین این محوطه بوده است. هیچ شواهدی مبنی بر منابع تأمین آب این محوطه شناسایی نگردید. با توجه به وجود درختان بید در جنوب غربی تپه احتمال وجود منابع آب زیر زمینی در این قسمت زیاد است. پلان تپه به فرم تقریباً بیضی

جغرافیایی 357810 و عرض جغرافیایی 3758657 و ارتفاع از سطح آب‌های آزاد ۱۸۹۹ متر است. بهترین راه دسترسی به این تپه از طریق جاده آسفالت ارتباطی بین روستای ده پول و روستای قدمگاه است. این جاده از فاصله ۳۰ متری ضلع شمال غربی تپه عبور می‌کند. این تپه در دشت میان کوهی وسیع شازند واقع است و به دلیل قرار گرفتن آن در میان این دشت و وجود منابع آب کافی، می‌توان تصور نمود که زمین‌های مساعد کشاورزی زیادی در اختیار ساکنین این محوطه بوده است. پلان تپه به فرم تقریباً بیضی شکل بوده و در میان مزارع کشاورزی قرار گرفته است. ارتفاع آن از سطح زمین‌های اطراف نسبت به ضلع شرقی ۲ متر طول آن در جهت شمالی - جنوبی، ۵۰ متر و عرض آن در جهت شرقی - غربی ۳۰ متر است. رأس تپه مسطح و یک‌دست بوده و پوشیده از گیاهان خودرو می‌باشد و با وجودی که در اطراف آن کشاورزی می‌شود و ارتفاع چندانی نیز ندارند، هیچ‌گونه کشت و زرع بر روی آن صورت نمی‌گیرد. از تمام جهات تپه با شیب ملایمی تا سطح زمین‌های اطراف ادامه یافته است. عمده‌ترین آثار بدست آمده از بررسی سطحی محوطه سفال است (جدول ۲). پراکندگی سفال در تمام قسمت‌های تپه به چشم می‌خورد هر چند تراکم آن اندک است. از این محوطه سه قطعه سفال جهت طراحی و مطالعه تفکیک گردید. خمیره دو طیف قهوه‌ای و نخودی می‌باشد، شاموت تمامی این سفال‌ها شن نرم و شن درشت می‌باشد در خمیره یک قطعه از سفال‌ها ذرات براق مشاهده شده است، پوشش دو قطعه از این سفال‌ها

در سطح تپه قابل مشاهده است ولی هیچ‌گونه شواهد قابل استنادی بر وجود سازه‌های معماری در سطح تپه به چشم نمی‌خورد. متاسفانه می‌توان آثار و نشانه‌های حفاری غیرمجاز را در سطح این محوطه مشاهده نمود. به واسطه انجام این عمل و دپوی خاک در سطح تپه، قطعات سفالی زیادی از عمق تپه به بیرون آورده شده و در سطح و اطراف آن پراکنده شده است. نمونه‌ای از چاله حفاری غیر مجاز در سطح تپه دیده می‌شود. این تپه در ارتباط منظری با تپه قرقره و قدمگاه می‌باشد که در ۱/۵ کیلومتری شرق آن واقع شده است قرار دارد. این تپه در سال ۱۳۵۶ در بررسی باستان‌شناسی کبیری با نام تپه قدمگاه شناسایی گردیده است و با توجه به آثار سطحی قابلیت ثبت در فهرست آثار ملی را دارد (شکل‌های ۸ و ۹).

۱۲. تپه قرقره و قدمگاه

این اثر در ۷۰۰ متری شمال روستای قدمگاه و در بخش مرکزی شهرستان شازند واقع است. طول جغرافیایی 358463 و عرض جغرافیایی 3760426 و ارتفاع از سطح آب‌های آزاد ۱۸۹۸ متر است. بهترین راه دسترسی به این تپه از طریق جاده خاکی است که برای عبور خط لوله گاز ایجاد شده. این جاده از ۱۰ متری جنوب تپه عبور می‌کند. از داخل روستا نیز می‌توان با عبور از میان زمین‌های زراعی با پای پیاده به این تپه دست یافت. تقریباً این تپه در میانه‌های دشت وسیع میان‌کوهی شازند واقع است. پلان تپه به فرم تقریباً بیضی نامنظم بوده و در میان مزارع کشاورزی قرار دارد.

شکل بوده و در میان مزارع کشاورزی قرار گرفته است. ارتفاع آن از سطح زمین‌های اطراف نسبت به ضلع غربی ۶ متر طول آن در جهت شمالی - جنوبی، ۱۹۰ متر و عرض آن در جهت شرقی - غربی ۱۱۰ متر است. رأس تپه ناهموار بوده و پوشیده از گیاهان خودرو به صورت مرتعی می‌باشد و هیچ‌گونه کشت و زرع بر روی آن صورت نمی‌گیرد. به جز دامنه شرقی از دیگر جهات تپه با شیب ملایمی تا سطح زمین‌های اطراف ادامه یافته است. وضعیت توپوگرافی تپه و موقعیت کلی جغرافیایی این محوطه و نماهای مختلف آن در تصاویر زیر نمایش داده شده است. آثار بدست آمده از بررسی سطحی محوطه بیشتر شامل سفال می‌باشد (جدول ۲). پراکندگی سفال در تمام قسمت‌های تپه به چشم می‌خورد، هر چند تراکم آن در دامنه شمالی تپه بیشتر است. از این محوطه ده قطعه سفال جهت طراحی و مطالعه تفکیک گردیده، خمیره سه طیف خاکستری، قهوه‌ای و نخودی می‌باشد. شاموت سفال‌های ظریف شن نرم و شاموت سفال‌های خشن و متوسط علاوه بر شن نرم، شن درشت می‌باشد، برخی از این سفال‌ها دارای ذرات ریزبراق می‌باشند، برخی نیز دارای دانه‌های گچ می‌باشند، پوشش یک قطعه از این سفال‌ها لعاب آبی فیروزه‌ای می‌باشد. نمونه‌های سطحی این محوطه دوره‌های استقرار مس‌وسنگ، هخامنشی، اشکانی، ساسانی، اسلامی میانه و متأخر را نشان می‌دهند. تصویر کلیه نمونه‌های شاخص جمع‌آوری شده و طراحی فنی آنها در طرح سفال ارایه شده نمایش داده شده است. همچنین، قلوه‌سنگ‌های درشت و ریز

ارتفاع آن از سطح زمین‌های اطراف نسبت به ضلع جنوبی ۳ متر طول آن در جهت شرقی - غربی، ۵۰ متر و عرض آن در جهت شمالی - جنوبی ۷۰ متر است. راس تپه مسطح و یک‌دست بوده و پوشیده از گیاهان خودرو می‌باشد. هر چند تلاشهایی جهت ایجاد باغ بر سطح آن انجام گرفته ولی هنوز آسیب جدی به لایه‌های فرهنگی تپه وارد نشده است. به جز قسمتی از دامنه جنوبی، از دیگر جهات تپه با شیب ملایمی تا سطح زمین‌های اطراف ادامه یافته است. وضعیت توپوگرافی تپه و موقعیت کلی جغرافیایی این محوطه و نماهای مختلف آن در تصاویر زیر نمایش داده شده است. آثار بدست آمده از بررسی سطحی محوطه بیشتر شامل سفال می‌باشد (جدول ۲). نمونه‌های سطحی این محوطه دوره‌های استقرار تاریخی (۴) را نشان می‌دهند. این تپه در ارتباط منظری با تپه چال تپه قدمگاه می‌باشد که در ۱/۵ کیلومتری غرب آن واقع شده است. این محوطه دارای سابقه مطالعاتی و پژوهشی نمی‌باشد و با توجه به آثار سطحی، قابلیت ثبت در فهرست آثار ملی را دارد.

۱۳. تپه قرقره و غنیره

این اثر در ۵۰۰ متری شرق روستای رشان و در بخش مرکزی شهرستان شازند واقع است. طول جغرافیایی 359271 و عرض جغرافیایی 3757627 و ارتفاع از سطح آب‌های آزاد ۱۹۰۷ متر است. راه دسترسی به این تپه از طریق جاده خاکی است که از داخل روستا به سمت شرق و روستای غنیر ادامه

می‌یابد. این جاده از فاصله ۱۵ متری شمال تپه عبور می‌کند. پلان تپه به فرم منحنی بوده و در میان مزارع کشاورزی قرار گرفته است. ارتفاع آن از سطح زمین‌های اطراف نسبت به ضلع غربی ۴ متر طول آن در جهت شمالی - جنوبی، ۸۰ متر و عرض آن در جهت شرقی - غربی ۴۵ متر است. راس تپه پوشیده از گیاهان خودرو می‌باشد و هیچ گونه کشت و زرع بر روی آن صورت نمی‌گیرد. به جز دامنه شرقی از دیگر جهات تپه با شیب ملایمی تا سطح زمین‌های اطراف ادامه یافته است. وضعیت توپوگرافی تپه و موقعیت کلی جغرافیایی این محوطه و نماهای مختلف آن در تصاویر زیر نمایش داده شده است. آثار بدست آمده از بررسی سطحی محوطه بیشتر شامل سفال است (جدول ۲). پراکندگی سفال در تمام قسمت‌های تپه به چشم می‌خورد هر چند تراکم آن اندک است. از این محوطه پنج قطعه سفال جهت طراحی و مطالعه تفکیک گردید. خمیره سه طیف قهوه‌ای، نخودی و خاکستری می‌باشد، شاموت تمامی این سفال‌ها بجز از نمونه ظریف شن نرم و شن درشت می‌باشد. در یک قطعه از این سفال‌ها دانه‌های گچ نیز وجود دارد، پوشش دو قطعه از این سفال‌ها لعاب سبز و پوشش یک قطعه از این سفال‌ها لعاب سفید با خطوط آبی می‌باشد. نمونه‌های سطحی این محوطه دوره‌های استقراری هخامنشی (۴)، ساسانی، اسلامی میانه و متأخر را نشان می‌دهند. تصویر کلیه نمونه‌های شاخص جمع‌آوری شده و طراحی فنی آنها در طرح سفال ارایه شده نمایش داده شده است. متاسفانه می‌توان آثار و نشانه‌های حفاری غیرمجاز را

در چند قسمت از سطح این محوطه مشاهده نمود. نمونه‌ای از چاله حفاری غیر مجاز در سطح تپه دیده می‌شود. شرق تپه تا سطح خاک بکر و به مقدار زیاد خاکبرداری شده است تا حدی که شکل اصلی تپه را نیز تغییر داده است. این خاکبرداری احتمالاً توسط روستاییان جهت تخلیه آن در زمین‌های کشاورزی و یا جهت ساختمان سازی قورت گرفته است. این تپه در سال ۱۳۵۶ توسط احمد کبیری شناسایی شده است و توسط ایشان «در سطح تپه مقدار زیادی خشت خام با ابعاد ۴۰×۴۰ و قطر ۱۵ سانتیمتر شناسایی شده است و حتی دیواری خشتی را در دامنه شرقی آن قابل مشاهده است». امروزه اثری از این خشت‌ها و دیوار خشتی در سطح تپه قابل مشاهده نیست. این تپه قابلیت ثبت در فهرست آثار ملی را دارا است (شکل ۱۰).

۱۴. تپه کوره

این اثر در ۸۰۰ متری جنوب غرب روستای غیر و در بخش مرکزی شهرستان شازند واقع است. طول جغرافیایی 358610 و عرض جغرافیایی 3755389 و

ارتفاع از سطح آب‌های آزاد ۱۹۱۳ متر است. بهترین راه دسترسی به این تپه از طریق جاده خاکی است که از داخل روستا به سمت جنوب غربی و زمین‌های زراعی باوانه ادامه می‌یابد. این جاده از فاصله ۲۵ متری شمال تپه عبور می‌کند. این تپه در حقیقت در دشت میان‌کوهی وسیع شازند قرار دارد. پلان تپه به فرم تقریباً بیضی شکل بوده و در میان مزارع کشاورزی قرار گرفته است. ارتفاع آن از سطح زمین‌های اطراف نسبت به ضلع غربی ۳ متر طول آن در جهت شمالی - جنوبی،

۷۰ متر و عرض آن در جهت شرقی - غربی ۶۰ متر است. از تمام جهات تپه با شیب ملایمی تا سطح زمین‌های اطراف ادامه یافته است و از جهت جنوبی شیب آن ملایم‌تر است. وضعیت توپوگرافی تپه و موقعیت کلی جغرافیایی این محوطه و نماهای مختلف آن در تصاویر زیر نمایش داده شده است. آثار بدست آمده از بررسی سطحی محوطه شامل تعداد اندکی سفال می‌باشد. با توجه به تراکم اندک سفال سطح محوطه، از میان سفال‌های سطحی دو قطعه جهت طراحی انتخاب گردید. خمیره آنها دو طیف نخودی و قهوه‌ای می‌باشد یک قطعه از این سفال‌ها دارای ذرات براق و دانه‌های گچ می‌باشد. توسعه کشاورزی و شخم عمیق سطوح فوقانی تپه را به شدت در معرض فرسایش قرار داده است و تمامی سطح تپه در معرض توسعه کشت و تسطیح قرار گرفته است. این محوطه دارای سابقه مطالعاتی و پژوهشی نمی‌باشد و با توجه به آثار سطحی، قابلیت ثبت در فهرست آثار ملی را دارد.

۱۵. تپه ده نو

این اثر در ۲ کیلومتری شمال شهر شازند و در بخش مرکزی شهرستان شازند واقع است. طول جغرافیایی 354963 و عرض جغرافیایی 3755866 و ارتفاع از سطح آب‌های آزاد ۱۹۱۵ متر است. بهترین راه دسترسی به این تپه از طریق جاده خاکی است که از داخل شازند به سمت شمال و زمین‌های زراعی ده‌نو ادامه می‌یابد. این جاده قبل از تپه به پایان می‌رسد. این

قطعه از این سفال‌ها نقش اوریب بصورت خراش وجود دارد. نمونه‌های سطحی این محوطه دوره‌های استقراری اسلام میانه را نشان می‌دهند. تصویر کلیه نمونه‌های شاخص جمع‌آوری شده و طراحی فنی آنها در طرح سفال ارایه شده نمایش داده شده است (شکل ۱۲). متأسفانه می‌توان آثار و نشانه‌های حفاری غیرمجاز را در سطح این محوطه مشاهده نمود. نمونه‌ای از چاله حفاری غیر مجاز در سطح تپه دیده می‌شود. توسعه کشاورزی و شخم عمیق در اطراف تپه، قسمت عمده‌ای از آن را به شدت در معرض فرسایش قرار داده است. این محوطه دارای سابقه مطالعاتی نمی‌باشد و با توجه به آثار سطحی، قابلیت ثبت در فهرست آثار ملی را دارد.

نتیجه‌گیری

هیئت بررسی موفق شدند ۱۴ محوطه استقراری دوران اسلامی را شناسایی نمایند. مواد فرهنگی محوطه‌ها دربرگیرنده دوره‌های استقراری دوران اوایل اسلام، اسلام میانه و متأخر است. از هر محوطه نمونه سفال شاخص انتخاب، شناسایی و طراحی شد و مشخصات آنها ثبت و ضبط گردید. بیشتر محوطه‌های دوره استقراری مربوط به دوران اوایل اسلام و دوران متأخر اسلامی هستند. با توجه با اینکه این استقرارگاه‌ها از لحاظ مکانی یکدیگر را پوشش می‌دهند، این امکان را فراهم می‌کنند تا روابط درون و بین فرهنگی این استقرارگاه‌ها را تبیین و مطالعه نمائیم. اگرچه این داده‌ها بایستی در مراحل بعدی تجزیه و تحلیل شوند، امید

تپه در حقیقت در دشت میان‌کوهی وسیع سازند قرار دارد و از طرفی در ۶۰۰ متری جنوب جاده آسفالتی سازند به اکبرآباد قرار دارد ولی به علت ارتفاع کم قابل مشاهده نیست. پلان تپه به صورت دو قسمتی و در جهت شمال غربی - جنوب شرقی می‌باشد. قسمت کوچک‌تر در شمال غربی قرار دارد و از سمت شمال با زائده‌ای به قسمت دیگر متصل می‌گردد. فاصله بین دو قسمت در حدود ۱۰ متر است. این محوطه در میان مزارع کشاورزی قرار گرفته است. ارتفاع آن از سطح زمین‌های اطراف نسبت به ضلع غربی ۲ متر طول آن در جهت شمالی - جنوبی، ۹۰ متر و عرض آن در جهت شرقی - غربی ۵۰ متر است. راس تپه مسطح و یکدست بوده و پوشیده از گیاهان خودرو به صورت مرتعی می‌باشد و هیچ‌گونه کشت و زرع بر روی آن صورت نمی‌گیرد. از تمام جهات تپه با شیب ملایمی تا سطح زمین‌های اطراف ادامه یافته است. وضعیت توپوگرافی تپه و موقعیت کلی جغرافیایی این محوطه و نماهای مختلف آن در تصاویر زیر نمایش داده شده است. آثار به دست آمده از بررسی سطحی محوطه شامل سفال به تعداد اندک است (جدول ۲). پراکندگی سفال در تمام قسمت‌های تپه به چشم می‌خورد. از این محوطه سه قطعه سفال جهت طراحی و مطالعه تفکیک گردید. خمیره دو طیف قهوه‌ای و نخودی می‌باشد، شاموت شن نرم و شن درشت می‌باشد، در یک قطعه از این سفال ذرات براق و در یک قطعه نیز دانه‌های گچ در خمیره وجود دارد، پوشش یک قطعه از این سفال‌ها لعاب کرم رنگ می‌باشد. در سطح خارجی یک

رهنمایی، محمد تقی. (۱۳۶۹). مجموعه مباحث و روشهای شهرسازی، جغرافیا، چاپ اول، تهران: وزارت مسکن و شهرسازی.

ملک شه میرزادی، صادق، (۱۳۸۷). "گاهنگاری پیش از تاریخ فلات مرکزی ایران: از دوران نوسنگی تا آغاز شهرنشینی"، *باستان‌شناسی و تاریخ*، سال ۹، شماره ۲، صص. ۱۸-۲.

لوین، لوییس، د. (۱۳۸۱). عصر آهن، باستان‌شناسی غرب ایران، ویراستار فرانگ هول، مترجم زهرا باستی، تهران: سمت، صص ۴۴۸-۴۹۶.

نورثج الستر، درک کنت. (۱۳۸۴). لایه سامرا مندرج در سفال اسلامی، گردآوری ناصر خلیلی، مجموعه هنرهای اسلامی، جلد هفتم، ترجمه فرناز حایری، تهران: نشر کارنگ، موسسه انتشارات دانشگاه تهران.

وندن برگ، لوئی. (۱۳۸۷). باستان‌شناسی ایران باستان، چاپ سوم، ترجمه عیسی بهنام، تهران: دانشگاه تهران.

یانگ، کایلر. (۱۳۸۲). بررسی عصر آهن کنگاور، ترجمه رقیه رحیمی، گزارش‌های باستان‌شناسی (۲)، تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور، صص: ۳۰۶-۳۱۶.

یانگ، کایلر. (۱۹۶۶). بررسی عصر آهن کنگاور، ترجمه رقیه رحیمی، گزارش‌های باستان‌شناسی (۲)، سازمان میراث فرهنگی کشور، صص ۳۰۶-۱۳۴۴، ایران از آغاز تا اسلام، مترجم محمد معین، تهران: علمی فرهنگی.

Brumfiel, E. M., & Earle, T. K. (Eds.). (1987). *Specialization, exchange and complex societies*. Cambridge University Press.

Renfrew, C., & Bahn, P. G. (2007). *Archaeology essentials: theories, methods, and practice*. New York: Thames & Hudson.

Wason, P. K. (1994). *The archaeology of rank*. Cambridge University Press.

است که با چند مرحله بررسی تکمیلی، استقرارهای دوران اسلامی در منطقه شناسایی و مطالعه شده و سپس در گام‌های بعدی، کاوش‌های باستان‌شناختی در این استقرارگاه‌ها انجام شود.

منابع

الن، جیمز ویلسون. (۱۳۸۳). سفالگری اسلامی، ترجمه مهناز شایسته‌فر، تهران: موسسه مطالعات هنر اسلامی.

اهلرز، اکارت. (۱۳۷۲). ایران مبانی کشورشناسی جغرافیایی، جلد اول: جغرافیایی طبیعی، ترجمه محمد تقی رهنمایی، تهران: موسسه جغرافیایی و کارتوگرافی.

دارک، ک. (۱۳۸۷). مبانی نظری باستان‌شناسی، ترجمه کامیار عبدی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

رومن، گیرشمن. (۱۳۴۴). ایران از آغاز تا اسلام، مترجم محمد معین، تهران: علمی فرهنگی.

عبداللهی، مصطفی، سرداری، علیرضا. (۱۳۸۵). گزارش توصیفی مقدماتی فصل نخست بررسی و شناسایی شهرستان ازنا، مجموعه مقالات همایش بین‌المللی باستان‌شناسی ایران حوزه غرب. با کوشش دکتر حسن فاضلی نشلی. اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری استان لرستان.

عرب، حسنعلی. (۱۳۸۷). گزارش بررسی باستان‌شناسی شهرستان شازند، ارشیو میراث فرهنگی استان مرکزی، منتشر نشده.

کبیری هندی، احمد. (۱۳۵۶). بررسی باستان‌شناسی اراک، آرشیو سازمان میراث فرهنگی.

جدول ۱. مهمترین کوه‌ها و قلعه‌های استان مرکزی.

موقعیت	ارتفاع به متر	نام کوه قلعه
آستانه	۳۳۰۰	شهباز (راسوند)
دلیجان	۳۱۷۰	غلیق
تفرش	۳۱۴۰	گوجه
جنوب شهر اراک	۳۱۱۸	سفیدخانی
هفتاد قلعه	۲۹۵۹	برف شاه
تفرش	۲۹۲۱	دو خواهران
اراک	۲۸۶۵	فنقال
خمین	۲۷۷۴	هفت سواران
رباط ترک اراک	۲۷۱۳	تخته کوه
راهجرد اراک	۲۷۵۶	تخت حصار
اراک	۲۶۸۹	سله بهر
ساوه	۲۷۵۰	شاه پسند
ساوه	۲۰۵۰	کلی داغ
نوبران ساوه	۳۰۰۰	اینچه قاره

جدول ۲. مشخصات سفال‌های یافت‌شده از محوطه‌های دوران اسلامی بخش مرکزی شازند.

شماره قطعه	محوطه‌های دوران اسلامی بخش مرکزی شازند
سرسختی ۱	لبه، خمیره قهوه‌ای، شاموت شن نرم و شن درشت و دارای ذرات ریز براق، پوشش سطح داخلی، رقیق قهوه‌ای، پوشش سطح خارجی، غلیظ نخودی، متوسط، از نظر ضخامت، ظریف
۲	لبه، خمیره نخودی، شاموت شن نرم و شن درشت، پوشش سطح داخلی و خارجی، رقیق نخودی، متوسط، از نظر ضخامت
۳	لبه، خمیره خاکستری، شاموت شن نرم و شن درشت، پوشش سطح داخلی و خارجی، دوده زده، متوسط، از نظر ضخامت، متوسط
۱گردنگاه	لبه، خمیره خاکستری، شاموت شن درشت دارای ذرات ریز براق، پوشش سطح داخلی و خارجی، پوشش غلیظ قهوه‌ای، خشن، از نظر ضخامت، متوسط
۲	لبه؛ خمیره خاکستری، شاموت کانی شن نرم و شن درشت، سطح داخلی، پوشش رقیق قهوه‌ای، سطح خارجی، پوشش ندارد، خشن، از نظر ضخامت، متوسط
۳	بدنه، خمیره قهوه‌ای، شاموت کانی شن نرم دارای ذرات آهک یا گچ، پوشش سطح داخلی و خارجی، پوشش غلیظ قهوه‌ای، ظریف، از نظر ضخامت، متوسط
۴	بدنه، خمیره قهوه‌ای، شاموت خرده سفال و شن درشت دارای ذرات گچ یا آهک، سطح داخلی، لعاب سبز، سطح خارجی، پوشش غلیظ قهوه‌ای، خشن، از نظر ضخامت، ضخیم
۵	بدنه، خمیره قهوه‌ای، شاموت شن نرم و شن درشت، پوشش سطح داخلی و خارجی، پوشش رقیق قهوه‌ای، خشن، از نظر ضخامت، متوسط
۱خرابه	لبه خمیره نخودی، شاموت کانی شن نرم، سطح داخلی، لعاب آبی، سطح خارجی، پوشش رقیق نخودی در قسمت بالایی دارای لعاب آبی، ظریف
۱کوچک	لبه و دسته، خمیره نخودی، شاموت کانی شن نرم و شن درشت، پوشش سطح داخلی و خارجی، پوشش رقیق نخودی، متوسط
۲	لبه، خمیره نارنجی، شاموت کانی شن نرم و شن درشت، سطح داخلی، پوشش رقیق نارنجی، سطح خارجی، پوشش غلیظ قهوه‌ای، خشن
۳	لبه، خمیره قهوه‌ای، شاموت کانی شن نرم و شن درشت متوسط دارای ذرات ریز براق، دارای دانه‌های گچ، پوشش سطح داخلی و خارجی، پوشش غلیظ قهوه‌ای
۱بخسار	قسمتی از ظرف، خمیره نخودی، شاموت شن نرم دارای ذرات ریز براق، پوشش سطح داخلی و خارجی، پوشش رقیق نخودی، ظریف
۲	لبه و دسته، خمیره نخودی، شاموت کانی شن نرم و ظریف دارای ذرات ریز براق، سطح خارجی، پوشش رقیق نخودی سطح داخلی، پوشش رقیق قهوه‌ای
۳	لبه، خیره نخودی، شاموت کانی شن نرم و شن درشت خشن دارای ذرات ریز براق، سطح خارجی، پوشش غلیظ نخودی، سطح داخلی، پوشش غلیظ نخودی
۱بالمان	لبه، خمیره قهوه‌ای، شاموت کانی شن نرم و شن درشت دارای ذرات ریز براق، پوشش سطح داخلی و خارجی، پوشش رقیق نخودی، متوسط، از نظر ضخامت، متوسط

۲	بدنه، خمیره قهوه‌ای، شاموت کانی شن نرم و شن درشت، سطح داخلی، لعاب آبی، سطح خارجی، پوشش غلیظ نخودی، خشن، از نظر ضخامت، متوسط
۱ تپه کوره	لبه، خمیره نخودی، شاموت شن نرم و شن درشت دارای ذرات ریز براق و دارای دانه‌های گچ یا آهک، پوشش سطح داخلی و خارجی، پوشش رقیق نخودی، متوسط
۲	لبه، خمیره نارنجی، شاموت کانی شن نرم و شن درشت دارای ذرات براق ریز و دارای دانه‌های گچ یا آهک، سطح داخلی، ندارد، سطح خارجی، پوشش رقیق نخودی، خشن
۳	بدنه، خمیره نخودی، شاموت شن نرم و شن درشت، پوشش سطح داخلی و خارجی، پوشش ندارد، خشن
۱ کوره	بدنه، خمیره قهوه‌ای، شاموت، کانی شن نرم و شن درشت، سطح داخلی، پوشش رقیق نخودی، سطح خارجی، پوشش غلیظ نخودی، متوسط، از نظر ضخامت
۲	کف، خمیره نخودی، شاموت، کانی شن نرم و شن درشت دارای ذرات براق، دارای دانه‌های گچ یا آهک، پوشش سطح داخلی و خارجی، پوشش رقیق نخودی، متوسط، از نظر ضخامت، ضخیم
۱ ده نو	بدنه، خمیره نخودی، شاموت کانی شن نرم و شن درشت، سطح داخلی، لعاب کرم، سطح خارجی، لعاب زمینه سبز با نقش گل سیاه و آبی، متوسط
۲	کف، در دو طرف قهوه‌ای در وسط خاکستری، شاموت شن نرم و شن درشت دارای ذرات ریز براق، پوشش سطح داخلی و خارجی، پوشش ندارد، خشن
۳	کف، خمیره نخودی، شاموت کانی شن نرم و ذرات ریز آهک، پوشش سطح داخلی و خارجی، رقیق نخودی، متوسط، قسمت سطح خارجی خراش بصورت اوریب
۱ سر سختی ۲	لبه، خمیره نارنجی، شاموت شن نرم و درشت، پوشش سطح داخلی و خارجی، پوشش رقیق نارنجی، متوسط
۲	لبه، خمیره قهوه‌ای، شاموت شن نرم و درشت و ذرات آهک، پوشش سطح داخلی و خارجی، لعاب سبز، خشن
۳	خمیره نخودی، شاموت شن نرم، پوشش سطح داخلی و خارجی، لعاب زرد، ظریف
۱ کردنگاه	لبه، خمیره خاکستری، شاموت شن درشت دارای ذرات ریز براق، پوشش سطح داخلی و خارجی، پوشش غلیظ قهوه‌ای، خشن، از نظر ضخامت، متوسط
۲	لبه؛ خمیره خاکستری، شاموت کانی شن نرم و شن درشت، سطح داخلی، پوشش رقیق قهوه‌ای، سطح خارجی، پوشش ندارد، خشن، از نظر ضخامت، متوسط
۳	بدنه، خمیره قهوه‌ای، شاموت کانی شن نرم دارای ذرات آهک یا گچ، پوشش سطح داخلی و خارجی، پوشش غلیظ قهوه‌ای، ظریف، از نظر ضخامت، متوسط

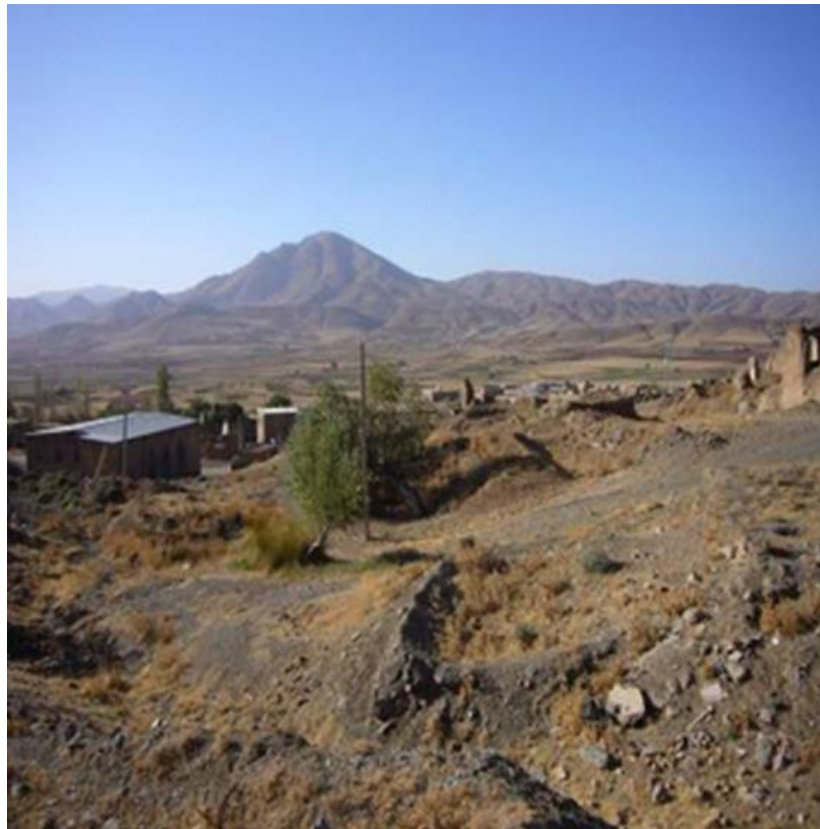
شکل ۱. تپه سرسختی ۱، دید از شرق (نگارندگان، ۱۳۹۹).

شکل ۲. تپه گردنگاه و برکه کنار آن، دید از شمال (عرب، ۱۳۸۷).

شکل ۳. تپه سرسختی ۲، دید از غرب (نگارندگان، ۱۳۹۹).

شکل ۴. تپه خرابه پرکله، دید از شمال (عرب، ۱۳۸۷).

شکل ۵. تپه کوچیکه پرکله، دید از جنوب (نگارنده، ۱۴۰۰).

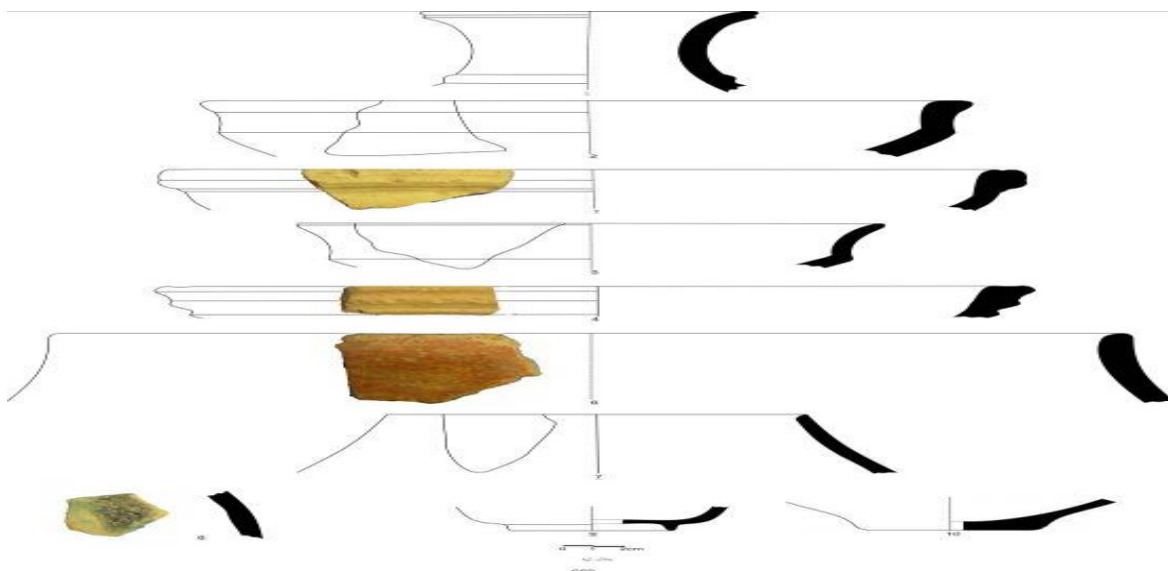
شکل ۶. تپه بۇخسار، دید از شمال (نگارنده، ۱۴۰۰).

شکل ۷. تپه قلعه بالمان، دید از شرق (نگارندگان، ۱۴۰۰).

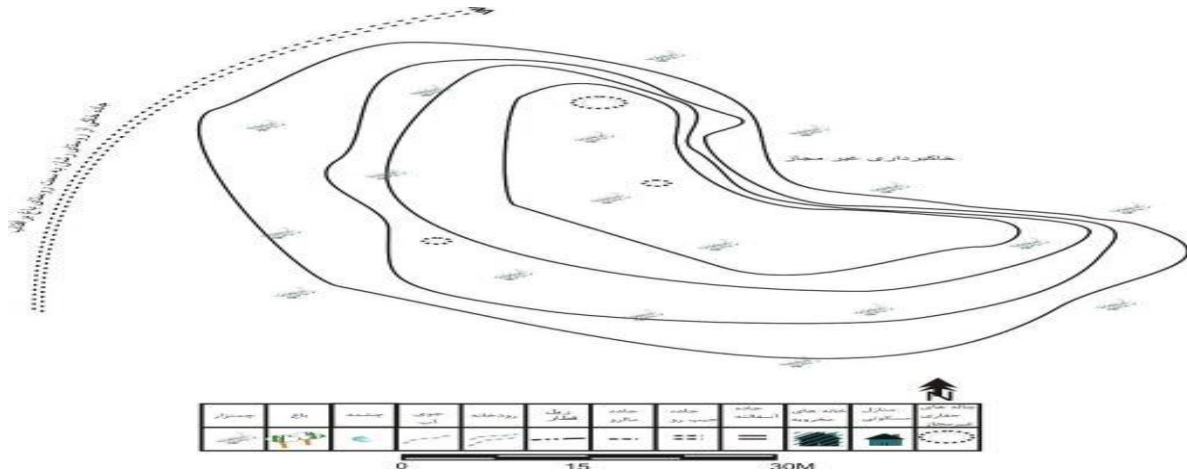
شکل ۸. تپه چال تپه قدمگاه، دید از شرق (عرب، ۱۳۸۷).

شکل ۹. طرح نمونه‌های سفال‌های شاخص جمع‌آوری شده در بررسی سطحی تپه چال تپه قدمگاه (عرب، ۱۳۸۷).

شکل ۱۰. تپه قرقره و غنیره، دید از شمال (عرب، ۱۳۸۷).

شکل ۱۱. نقشه توپوگرافی و ناهمواری‌های سطحی تپه قرقره و غیره (عرب، ۱۳۸۷).

شکل ۱۲. طرح سفال‌های دوران اسلامی یافت‌شده از بررسی ده نو (عرب، ۱)